

Ozsváth Judit¹

Márton Áron és György Lajos kolozsvári nevelőmunkája 1931–1940 között

A trianoni határmódosulás után Erdélyben csupán kisebb újságok foglalkoztak oktatás- és nevelésügyi kérdésekkel, alaposabb elemzésekre, ismertetésekre vállalkozó nevelésügyi folyóirata 1933-ig nem volt az erdélyi magyarságnak. Igaz, hogy az utóbbi tervével már 1927-ben találkozunk a Kolozsváron tanárkodó dr. György Lajos egyik tanulmányában, de a lap életbe hívásáig még hat évet kellett várni. A pedagógusképzés és -továbbképzés ügyét aggodalommal figyelő irodalomtörténész–tanár az erdélyi magyarság tudományos helyzetét és a pedagógusképzés kérdését elemző, fentebb jelzett írásában rámutatott egy pedagógiai folyóirat életbe hívásának szükségességére is: „egy egységes, szerves magyar kultúrprogram megalkotása, iskolai, tanári, nevelői közvélemény kialakítása érdekében egy pedagógiai folyóiratot kellene indítanunk. Csak hamarjában is rendkívül gazdag programot lehetne részére összeállítani. Íme néhány fontos pont: a magyarság kultúrprogramja általános elveinek és kereteinek kitűzése. Az iskolafenntartás anyagi, a vezetés, ellenőrzés, felügyelet szellemi kérdései. A tanárképzés, a tanári szakreszcencia biztosítása. A még mindig sok tárgyból hiányzó tankönyvek írása és a meglévők bírálata. A módszer kérdése, az iskolai élet belső rendjének és működésének kérdései. Rendtartás. A tanulók létszámának biztosítása. A propaganda elvei és módjai a nép között az iskola megkedveltetése érdekében stb. stb.”²

György Lajos közben a történelmi magyar egyházak segítségével és az anyaország titkos utakon juttatott támogatásával életbe hívott egy szemináriumi rendszerben működő, a román nyelven tanuló magyar egyetemisták magyar nyelvű ismereteinek pótlását segítő, felekezetek fölötti intézményt (a Kolozsvári Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szemináriumát), az egyetemista ifjúság művelődésének segítésére igényesen felszerelt könyvtárat hozott létre (a Lyceum-könyvtárat) és feladatot vállalt a római katolikus egyetemisták életének szervezésében is. A nagyszerűen működött felekezetek fölötti

¹ A szerző a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézetének adjunktusa, a *Magiszter és a Keresztény Szó* c. folyóiratok szerkesztője.

² Gyulafehérvári Érseki Levéltár (a továbbiakban: GyÉL), VI. 11/a. 1. d. – Kolozsvár, 1927. február 12. György Lajos: *A magyar tudományosság és a magyar tanárképzés jelenlegi helyzete és feladatai Erdélyben*.

szeminárium sajnos – támogatás híján – három és fél év múltán tevékenysége beszüntetésére kényszerült, ettől kezdve György Lajos főként a római katolikus egyetemisták körében fejtette ki ifjúságszervező munkáját. 1931-től a Római Katolikus Népszövetség keretében működött Egyetemi és Főiskolai Szakosztály (később Majláth-Kör) tanulmányi igazgatója volt, és a szakosztály keretében – általa – indított Pedagógiai Szemináriumot vezetett.

A katolikus egyetemisták nevelői

A Majláth-Kör élete Márton Áron egyházi elnökké és egyetemi hitszónokká való kinevezése után élénkült meg igazán. Az 1931/32-es egyetemi év Márton Áron és György Lajos megismerkedését is hozta. Az egyesületi főtitkár Venczel József és a tanulmányi vezető György Lajos vitadélutánra hívta meg a gyulafehérvári püspökségen szolgálatot teljesítő Márton Áront, aki nagyszerű előadást tartott az egyetemi hallgatóknak. Ezen felbuzdulva Venczel és György Lajos küldöttséget menesztettek Gyulafehérvárra a következő kéréssel: „A jelenlegi kolozsvári katolikus egyetemi hallgatóság számára a korszerű kérdések és világnézeti eszmék keresztény képviselőjére egy, a főiskolai ifjúságot vezető egyéniségre van szükség, melyre minden tekintetben az eszmék és irányzatok harcában a legkorszerűbbnek és legalkalmasabbnak Márton Áron gyulafehérvári püspöki titkárt tartjuk. Ezért kérjük az Egyházmegyei Hatóságot, szíveskedjék az Ő személyében főiskolai vezetőt, prézest kinevezni.”³ A kérésnek eleget téve, Mailáth püspök Kolozsvárra engedte Márton Áront, aki a korábban lemondott Patay József helyére lépve átvette az Egyetemi és Főiskolai Szakosztály igazgatását.

A vezetőség egyre erőteljesebben szorgalmazta a határozott célok megfogalmazását, azok elkötelezett követését: „A tisztikar tudatában van annak, hogy az egyesületi élet első alapfeltétele a progresszív fejlődés, az egyesület kitűzött célja felé való biztos haladás. Ezért az egyesület célja, hogy összegyűjtse a Kolozsváron tanuló római katolikus főiskolai hallgatókat, hogy beléjük oltsa az ezeréves faji öntudat erdélyi kiteljesülése mellett a kétezer éves kultúrákat teremtő és fenntartó keresztény katolicizmus meggyőződését” – fogalmazott Venczel József az 1931. november 27-én tartott közgyűlésen. A megerősödő kolozsvári újkatolikus ifjúsági mozgalom komoly bemutatkozása volt az Erdélyi Tudósító „fiatalok száma”. 1932 tavaszán Veress Endre szerkesztő átengedte nekik a pünkösdi számot; annak hatvan lap terjedelmű, gazdag és változatos tartalmú anyagát Venczel József segítségével Márton Áron szerkesztette. E hatásos bemutatkozás egyik írásában Márton Áron – az *Erdélyi*

³ Antal Árpád: Venczel József életpéldája. *Keresztény Szó*, 1993/11. 19.

Fiatalokkal vitázva – határozottan kijelentette, hogy „világnézeti függetlenség nincs”, ám ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a világnézeti hovatartozás nyílt megvallása nem akadály, sőt egyedül reális alapja a nagy közös feladatokban való együttműködésnek.⁴ „Ezer pont van erdélyi magyar életünkben – írja –, ahol minden jószándékú erő összefogása lehetséges és szent parancs.” Ugyanabban a lapszámban Venczel József a régi középosztály csődjét és az új értelmiség kialakulásának gondjait feszegette.⁵

Egyesületi életük keretében a katolikus fiatalok is jelentős figyelmet tulajdonítottak a falu tanulmányozásának. A szociográfiai munkálatokhoz kétség kívül nyereséget jelentett az Erdélyi Fiatalok tábortól végérvényesen megváló Venczel József, aki az ilyen irányú szervezés területén már komoly tapasztalatokkal rendelkezett.⁶

Kétségtelen, hogy a katolikus egyetemisták egyesületi életének különösen a vallásérkölcsei felfogás elmélyítését, a szociális gondolat tiszta felfogását és a falumunka általánosítását „programul” hirdető Márton Áron munkálkodása adott igazi lendületet.

Márton Áron szemináriumi rendszerbe szervezte a korábban kúriákra tagolódott egyesületet, vallva, hogy ha az csak az egy helyről származó fiatalok számára nyújt találkozási alkalmat, életképtelen lesz a közös munkára. A szemináriumi rendszerben tehát már nem a földrajzi helyhez tartozás, hanem a szellemi és a vállalt társadalmi munka gyűjtötte egy csoportba az egyetemi hallgatókat. A hagyatékukban fellelhető írásokból, a sajtóban megjelent cikkeikből, előadászövegeikből világosan látszik, hogy mindvégig azonos értékrend mentén, hasonló módon gondolkoztak és azonos elhivatottsággal dolgoztak. Minden bizonnyal a közös beszélgetések, tervezgetések nyomán hívták életbe a Majláth-Körön belül a szociális szemináriumot, majd a pedagógiai szemináriumot. Előbbit Márton Áron vezette, utóbbi György Lajos elnökségével kezdte meg munkáját. Mindkettő igényesen és céltudatosan szervezett, gazdag programot kínált az egyetemi ifjúságnak. Márton Áron figyelme elsősorban az iskolán kívüli, a György Lajosé pedig az iskolai nevelés jobbítása felé irányult.

A szociális szeminárium kedd esténként tartotta összejöveteleit. Az első év első félévében az elméleti előadások után Márton Áron XI. Pius pápa *Quadragesimo Anno* című

⁴ Vö.: Márton Áron: Világnézeti függetlenség. *Erdélyi Tudósító*, 1932/10. 397–399.

⁵ A *Magyar Kisebbség* szerkesztője, Jakabffy Elemér is átengedett a fiataloknak egy lapszámot (1933/3–4.), lemondva minden szerkesztői cenzúráról. Az itteni szerkesztőbizottság magját Venczel József, Vita Sándor, Albrecht Dezső alkották. Az említett sikeres próbálkozások már előre vetítették a későbbi „saját” folyóiratok, az *Erdélyi Iskola* és a *Hitel* megjelenését.

⁶ A szakosztály 1930–1934 közötti tevékenységéről hű képet rajzol az Erdélyi Fiatalok *Egyesületi Élet* című rovata. Megjegyzendő, hogy a világnézeti viták elmérgesedése (az 1931 őszi megrendezett főiskolási konferencia) után már alig-alig találni katolikus híreket az *Erdélyi Fiatalokban*.

szociális enciklikájának új társadalmat alakító normáit ismertette és magyarázta részletességgel, majd Baráth Béla teológiai tanár a marxizmus alapfogalmairól tartott előadásokat. A marxista eszmék elemzése a második félévben is folytatódott, amikor Migray József *A marxizmus csődje* című könyvéről vitáztak az előadók és a hallgatók. Propagatív és gyakorlati munka is szerepelt a szeminárium tervei között. A propaganda tevékenység részét képezte a hat röpiratban kiadott *Quadragesimo Anno* című szociális enciklika – Venczel József táblázataival és grafikonjaival illusztrált – magyarázatának terjesztése,⁷ gyakorlati munkaként pedig az egységes erdélyi katolikus mozgalom megszervezésére vállalkoztak. Ez utóbbi érdekében Gál József, Laczkó László és Venczel József, Márton Áron vezetésével – és az Erdélyi Római Katolikus Státus anyagi támogatása mellett – tíz székelyföldi falu⁸ fiataljait keresték fel, és tartottak számukra szociális és világnézeti kérdésekről szóló felvilágosító, oktató előadásokat. Püspöknek küldött beszámolójában Márton Áron részletesen ismertette falujáró programjukat és elbeszélte útjuk során szerzett tapasztalataikat is. „Mindenik faluban az előadásokra átlag 200 legény és fiatal házasember jött össze. Legtöbb helyen az előjáróság is részt vett. A megnyilatkozásokból az állapítható meg, hogy a földműves közönség még mindenütt a kezünkben van, vezetésre és alakításra alkalmas anyag, csak kézbe kell venni” – jegyezte fel. Márton Áron figyelmé a csíkszeredai és kézdivásárhelyi katolikus értelmiség tagjaival való találkozóra is kiterjedt, akik ígéretet tettek a társadalmi és gazdasági kérdések keresztény szempontú tárgyalására és a városi és falusi ifjúsági egyesületekben tartandó előadások által, illetve az általuk is szerkesztett sajtótermékek útján történő propagálására.⁹ A szociális csoport tagjai különös hangsúlyt fektettek a keresztény munkásmozgalom megszervezésére, és gyakorlati munkát vállaltak a Szent Vince konferenciák szegénységítő akciójának keretében.¹⁰

A György Lajos által vezetett – 1932. novemberében indult – pedagógiai szeminárium alap gondolata a kisebbségi magyar iskola leendő tanáira váró különleges feladatok és kötelességek megtárgyalásának lehetővé tétele és lehetőség szerint olyan közösségi érzés kialakítása, „amely a magyar iskola munkájának céltudatos tartalmát a mainál jobban és

⁷ XI. Pius pápa *Quadragesimo Anno* című szociális enciklikájának magyarázattal ellátott magyar fordítását – *A társadalmi rend megújítása* címmel – a Majláth-Kör adta ki először a magyar nyelvterületen.

⁸ Márton Áronék olyan településeket választottak (Csíkszentgyörgy, Csíkszentmárton, Csekefalva, Csíkszentsimon, Csátószeg, Kozmás, Lázárfalva, Nagykászon, Kászonújfaló, Kézdiszentlélek), amelyekben a kommunista agitáció már megkezdte a munkáját. Vö.: Márton Áronnak a gyulafehérvári püspökhöz írt, a székelyföldi körülről szóló beszámolója. 1933. január. (Erdélyi Katolikus Státus Levéltára /a továbbiakban: EKSL/, 408. d. 3170/1932. alapszám, 70/1933.)

⁹ Amint az a püspöknek küldött beszámolójából kiderül, az 1932. december 27. és 1933. január 4. között megejtett falujáró útja során szerzett tapasztalatai megerősítették Márton Áronban a népnevelés fontosságát, ennek a munkának a szervezését a kilenc hónap múlva induló Erdélyi Iskola hasábjain is felvállalta.

¹⁰ Vö. *Erdélyi Fiatalok*, 1932/6. 115.

eredményesebben tudja kifejezésre juttatni és szolgálni”.¹¹ György Lajos kiemelten fontosnak tartotta a tanárjelöltek valláserkölcsi képzettségét, hiszen „a magyar iskoláinkba készülők tanárjelöltek nemcsak a magyar műveltségükben fogyatékos berendezésűek, hanem lelkileg sem mutatják azt a megnyugtató felkészültséget és formát, amely szükséges ahhoz, hogy a világnézeti alapokon álló iskoláink szellemének öntudatos munkásai lehessenek”. „Mert feladataiban öntudatos, jól felkészült fiatal tanárnemzedékre van szükség, amelyik majd a kor igényeinek és a jövő érdekeinek megfelelően tud dolgozni” – hirdette az *Erdélyi Tudósító* fiatalok által szerkesztett száma.¹²

György Lajos első beszámolója az egyetemi hallgatók fokozott érdeklődéséről tudósít, a szemináriumi előadások közönsége átlagosan 40–50 fő volt, s ami különösen meglepő: „bentlakók és kint lakók felekezeti különbség nélkül igen örvendetes érdeklődést és buzgalmat tanúsítottak”.¹³ Az előadások során felvetett témákat előbb együttesen, majd az egyes felekezetek külön-külön vitatták meg nézőpontjaikat.

A tevékeny munkát látva a Státus Igazgatótanácsa támogatásáról biztosította a pedagógiai szemináriumot, így a vezetők már az első év során annak fejlesztésére és kiépítésére készítettek terveket: a tanítók és tanárok részére szervezendő nyári szociális tanfolyamokat készítették elő és elhatározták egy pedagógiai szakfolyóirat (a későbbi *Erdélyi Iskola*) életbe hívását is. Korábban láttuk, hogy a pedagógiai szaklap megjelenítésének gondolata már jóideje foglalkoztatta György Lajost, most a gondolat az általa irányított pedagógiai szeminárium munkatervében tér vissza, s ez arra enged következtetni, hogy a folyóirat indításának ötlete – a szemináriumon belül is – tőle ered. Azt viszont, hogy a pedagógusok körében is megfogalmazódott ez az óhaj, természetesen, nem lehet kizárni. „A Pedagógiai Szeminárium megbeszéléseinek során több ízben szóba került a nevelés szolgálatában álló folyóirat szükségessége. Ezt a tanítóság már évek óta hangoztatja s megvalósulását kívánja. A több helyről felmerült kívánság, amint értesültünk, méltánylásra talált, s már folynak a megbeszélések és az előkészületek egy olyan nevelési folyóirat megszervezésére, amely az általános és a gyakorlati pedagógián kívül főképpen a népművelést tartaná szem előtt, programot és anyagot adva az ifjúsági egyesületek egységes és eredményes működéséhez. A pedagógiai és népművelő folyóirat, amely közös nézőpont alá

¹¹ EKSL, 404. d. 2476/1928. alapszám, 3173/1932. – 1932. december 28. György Lajos jelentése a pedagógiai szeminárium munkájáról.

¹² Majláth-Kör. Az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya. *Erdélyi Tudósító*, 1933/5. 293–298.

¹³ Az érdeklődés felkeltésében minden bizonnyal szerepet játszott a György Lajos által berendezett és igazgatott Lyceum-könyvtár is, ahol a legtöbb tanárjelölt gyakran megfordult és a szakosztály priorjával, illetve ifjúsági vezetőjével személyesen is találkozhatott.

fogja az erdélyi magyar katolikus nevelés kérdéseit, a terv szerint évharmados megjelenéssel, füzetenként átlagos 7 ív terjedelemben október elsején indul meg” – jelezte 1933 tavaszán az *Erdélyi Tudósító*.¹⁴ A terv valóra válásáig ugyan még néhány hónapot várni kellett, de a pedagógiai és népnevelő folyóirat az elképzelések alapján indulhatott útjára 1933 október elsején.

A Majláth-Kör tevékenységét és az 1933 októberében elinduló Erdélyi Iskola című folyóiratot figyelemmel kísérve jól mutatkozik, hogy előbbi két legerősebb szemináriumának élén ugyanaz a két ember állott, akik a nevelésügyi és népnevelő kiadvány szerkesztői munkáját magára vállalta. Az is látszik, hogy György Lajos és Márton Áron *Erdélyi Iskolánál* kifejtett tevékenysége tulajdonképpen az általuk irányított szemináriumi munka „folytatása” volt – György Lajos ugyanis a folyóirat pedagógiai részének szerkesztését, Márton Áron pedig a második nagy egység, a népnevelés-rész szerkesztői munkálatait végezte. Az Erdélyi Iskola tartalmával és külső megjelenésével szembeni igényesség folyamatosan újabb komoly munka elé állította mindkettőjüket, amit természetesen egyéb, vállalt teendőik mellett végeztek. A szociális szeminárium tevékenysége lassan megszűnt, ám Márton Áron nevét ezután is ott találjuk a Majláth-Kör előadói között.¹⁵

Az Erdélyi Iskola az 1933-as indulástól 1940 tavaszáig folyamatosan megjelent, ekkor – elsősorban a háborús viszonyok miatt – kétéves kényszerszünetre lett ítélve. 1942-től újra életre kelt, de az 1944 április-júniusi vaskos füzettel végleg eltűnt a palettáról.¹⁶

Az Erdélyi Iskolát az iskolai és az iskolán kívüli (nép)neveléssel foglalkozó írások osztották két részre, nagyjából azonos terjedelmet foglalva el az egyes lapszámokban. A két nagy egységet az általában külföldi vonatkozású információkat tartalmazó *Kisebb közlemények*, a *Könyv- és Folyóiratszemle*, valamint a főképpen hazai eseményekre felhívó vagy azokról tudósító, s egyéb erdélyi tematikájú közleményeket hozó *Hírek*-rovat választotta el.

¹⁴ Pedagógiai és népművelő folyóirat. *Erdélyi Tudósító*, 1933/5. 309.

¹⁵ A Majláth-Kör szociális szemináriumának vezetését minden bizonnyal az Erdélyi Iskola szerkesztői, majd az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség országos igazgatásával kapcsolatos teendők miatt kellett mellőznie Márton Áronnak. Sajnálatos, hogy közben nem sikerült új vezetőket találniuk maguk helyett, így ezen értékes műhelyek tevékenysége lassan teljesen megszűnt.

¹⁶ Meg kell említeni azt is, hogy 1947-ben Márton Áron püspök még tett egy kísérletet arra, hogy a sajtó kínálta lehetőségeket felhasználva is „nevelje” a népet, de próbálkozása nem járt nagy sikerrel. Az erdélyi iskola időszerű feladatai címmel általa szerkesztett és saját kiadásában megjelentett kis brosúra már csak szellemiségében emlékeztetett korábbi, igen nívós folyóirat-elődjére.

Nevelőmunka az Erdélyi Iskola szerkesztői székéből

Az Erdélyi Iskola iskolai neveléssel foglalkozó részét György Lajos szerkesztette. Ez az egység enyhe változáson ment át az első hét évfolyam alatt, majd hangsúlyozottabb alakulás következett 1942 után, illetve 1944-ben. Az első lapszám *Nevelésügy, Módszertan* és *Nyelvünk és Kultúránk* rovatokra tagolta ezt a részt, amelyik aztán a második füzetből a *Neveléstörténet*, az ötödiktől pedig a *Szülők Iskolája* című rovattal egészült ki. A *Nevelésügy*-rovat¹⁷ rendszerint hat-nyolc hosszabb, tanulmányjellegű anyagot közölt – a hét évfolyam alatt 173-at. Tematikájukat tekintve ezek az írások elsősorban a keresztény és nemzeti szellemtől áthatott (világnézeti) nevelésről, a kisebbségi életformára való nevelésről, a családi szellem neveléséről, az új nevelési irányzatokról, a nevelő jellemvonásairól, önképzésének szükségességéről, neveléslélektani kérdésekről, hazai és külföldi iskolaügyről, iskolaszövetkezeti kérdésekről, faluszervezésről és falukutatásról, cserkészetről szóltak.

Szinte minden lapszámban visszatért valamilyen formában az új, munkáltató oktatás fontossága, s bár a szerkesztők, szerzők jól ismerték az anyagi szempontból nehezen lélegző kisebbségi magyar iskolák korlátozott lehetőségeit, mégis az új elvek elsajátítására és azok saját eszközeikkel való életbe ültetésére buzdítottak. „Amikor magasabb műveltségre és jobb nevelésre törekszünk, semmi esetre sem fogjuk a régi oktatás eszményeit követni, mert ezek az eszmények egy olyan letűnt világszemléleté, amely az anyagban, a materiában és a mennyiségben vélte a dolgok lényegét meglátni. [...] A mai világszemlélet azonban már nem azt tekinti művelt embernek, aki bizonyos mennyiségű ismeret és bizonyos irányú készség felett rendelkezik, hanem az ismeretek szerzése és a készségek gyakorlása révén mélyen átszántott, kicsiszolt, kifinomodott, a szép, a jó és az igaz iránt érzékennyé vált és nemes erkölcsiséggel telített személyiséget mondjuk művelt embernek” – írta Lux Gyula 1935-ben.¹⁸ Az elsődlegesen az értelem fejlesztésével foglalkozó régi iskolával állítja szembe az „új”, munkáltató iskolát, amely szintén nyújt ismereteket, „de úgy, hogy az ismeretszerzés munkája a tanuló lelkét átgyúrja, kicsiszolja, megfinomítsa, nemes élmények iránt fogékonyra tegye, magasabb rendű élet iránti vágyat ébresszen, tisztultabb erkölcsi érzéket fejlesszen, vagyis az ismeretszerzésnél nem az ismeretet magát, nem a mennyiséget tartja fontosnak, hanem azt az

¹⁷ A harmadik évfolyam első füzetétől György Lajos egyetlen dupla lapszám erejéig *Nevelésügy-ről Oktatásügy*-re változtatta a rovat címét. Ugyanekkor változott a fejléc is, a „katolikus nevelésügyi folyóirat” alcímet „oktatásügyi és népnevelő folyóirat”-ra cserélték. Érthetetlennek tűnik az „oktatásügyi” jelző bevezetése, mikor szerkesztők, szerzők kezdettől a nevelés elsődleges fontosságát hangsúlyozták. Ezt felismerve a rovatcímet gyorsan visszaváltoztatták, ám a folyóirat alcíme még tíz füzetet át ugyanez maradt. Ennek oka talán az volt, hogy kerülni akarták a címben a „nevelés” szócska ismétlődését. Az ötödik évfolyam utolsó dupla lapszámától kezdve azonban mégis változtattak, innen „neveléstudományi és népnevelő folyóirat”-nak nevezték az Erdélyi Iskolát.

¹⁸ Lux Gyula: *Munkaiskola és a tanítói önképzés. Erdélyi Iskola, 1934–35/3–4.* 143.

eljárást, amellyel a tanuló veleszületett tehetségeit és képességeit, a tanuló egész lelkét személyiséggé tudja átalakítani. Ma tehát a munka minőségét helyezzük előtérbe. Most már nem azt tekintjük jó tanítónak, akinek a tanítványai sokat tudnak reprodukálni, hanem aki minden tanulójának ki tudja fejleszteni a veleszületett tehetségeit, képességeit, amelyekre az életben szüksége lesz, amelyeket az életben tovább fejleszthet.”¹⁹

A folyóirat iskolai nevelőmunkához kapcsolódó első nagy egységének másik rovata a mindössze három lapszámot megért *Neveléstörténet* volt. Ez a csupán négy írást hozó rovat a második füzetben jelent meg, majd a második évfolyamtól végleg eltűnt az Erdélyi Iskolából.

Az Erdélyi Iskola első lapszámától jelen volt és az 1940-es megszűnésig 70 alaposan kidolgozott lecketervet (vagy ahogyan a szerkesztők hívták: mintatanítás-vázlatot) hozott a lapindulás előtt komoly vita tárgyát képező *Módszertan*– (később *Hogyan tanítsunk?*–)rovat. A viták ellenére már az első füzetbe illesztettek didaktikai anyagot a szerkesztők. A folytatáshoz biztatást jelentettek számukra az olvasóktól kapott levelek, amelyekre közös választ fogalmaznak a második dupla lapszámban: „Mi magunk is tudatában vagyunk a módszeres rész fontosságának, s igyekezni fogunk rendszeresen, az összes tárgyakból és az összes fokozatokon, a kívánságokat kielégíteni, a legújabb módszeres elvek figyelembevételével. Már mostani számunk is emellett tanúskodik, s a jövőben is igyekszünk ennek a résznek külön figyelmet szentelni.”²⁰ Valóban, már az első lapszám módszertani anyaga a folyóirat lapjain is követni kívánt új pedagógia szellemében íródott; György Lajos szerkesztő rövid felvezető szöveget írt hozzá: „A világháború lezajlása után ismét építő munkához fog az ember. [...] Az egyház és az iskola jobb, nemesebb, tökéletesebb embert akar. Keresi a módját annak, hogy miképpen lehetne az egymás romlására törő embert egymás javát munkáló emberré nevelni. Ez a keresés az új idők új szellemének megfelelő új iskolát teremt, amely a nyugati kultúrában már mindenütt a saját lábán járó, gondolkozó és ítélkező új ember formálásának szolgálatában áll.

Minekünk, erdélyi magyar katolikus tanítóknak az legyen az egyik fontos törekvésünk, hogy ez új idők kezdetét hirdető folyóiratunk hasábjain ismerkedjünk meg az új iskola szellemével és módszeres eljárásaival. Megköveteli tőlünk ezt a magyar tanítói kar jó hírneve, a magyar iskola érdeke és a felnövekvő nemzedékekkel szemben tartozó felelősségérzetünk.”²¹

¹⁹ Uo., 143–144.

²⁰ Többeknek (Üzenetek és Tanácsok-rovat). *Erdélyi Iskola*, 1933–34/3–4. 158.

²¹ Felvezető szöveg Paál Elek, *Beszéd és értelemgyakorlat az új iskola módszere szerint* című írása előtt. *Erdélyi Iskola*, 1933–34/1–2. 22.

Az 1933–1940 között megjelent Erdélyi Iskola iskolai neveléssel foglalkozó első nagy egységének másik, szintén a kezdetektől létező rovata a *Nyelvünk és Kultúránk* volt. A rovat a hatodik évfolyam második füzetétől változtatott – részben – címet (*Nyelvünk és Kultúránkról Nyelvünk és Műveltségünkre*), de mindvégig fennmaradt. 1942 után azonban már ilyen jellegű írások nem kerültek az Erdélyi Iskolába. Az Erdélyi Iskola *Nyelvünk és Kultúránk* című rovata másik nagy blokkban (nyolc füzetten át közölt folytatásban) hozta a Pintér Jenő-György Lajos-féle rövid magyar irodalomtörténetet. Erre maga György Lajos adott magyarázatot a magyarországi támogatónak 1934. október 12-én írt jelentésében: „Szintén új a *Nyelvünk és Kultúránk*-rovatban a magyar irodalomtörténet összefoglaló ismertetése. Ez szokatlan pedagógiai folyóiratban, s ezért némi magyarázatot kíván. Középiskoláinkban ma az irodalomtörténetet, a legnemzetibb tárgyat, mely egyedüli eszköze a magyar szellemi nevelésnek, tankönyv nélkül tanítják. Több mint három esztendővel ezelőtt az egyházak kérésére és megbízásából ez irodalomtörténet kézikönyvét elkészítettem, de a minisztérium többszöri visszautasítással engedélyezését ez év tavaszán véglegesen megtagadta. Egymásután múlnak az évek s nincs magyar irodalomtörténeti kézikönyv. Ez adta azt a gondolatot nekem, hogy az Erdélyi Iskola hasábjain közzéteszem a történetemet. Ebben az évfolyamban közlöm a VII-es anyagot, a következő évfolyamban a VIII-osat. Különlenyomat is készül belőle, amely legalább átmenetileg meg fogja oldani a mai nehézséget.”²² A *Nyelvünk és Kultúránk* című rovat következő blokkját (a negyedik évfolyam négy füzetébe szerkesztve) a magyar helyesírásnak ajánlotta György Lajos. A négy közleményben több száz magyar szó és kifejezés helyesírását hozta, mindenképpen hasznára tanítónak és tanulónak egyaránt. A 28 Erdélyi Iskola-füzet *Nyelvünk és Kultúránk* rovatában összesen 35 értékes írás látott napvilágot.

Szintén a folyóirat első, iskolai oktatással-neveléssel foglalkozó részéhez tartozott a második évfolyamtól indított és az 1940-es megszűnésig végig fenntartott *Szülők Iskolája* című rovat, amelyikkel kapcsolatban kettős célt határozott meg György Lajos szerkesztő: „a szülők öntudatosítása a nevelésben, a család erkölcsi erősítése, s az iskola és a család elhanyagolt kapcsolatának kiépítése”.²³ A gyermeki, a szülői és a pedagógusi lélek „összefűzése” rajzolódik ki e rovat írásaiból, s éppen ezért talán itt találjuk az egész folyóirat legszebb anyagait. Az Erdélyi Iskola hat évfolyamának füzetében megjelent 33 kisebb-

²² GYÉL, VI. 11/b. 4. d. 19. cs. – 1934. október 12. György Lajos: *Jelentés az Erdélyi Iskola második évfolyamáról*.

²³ Uo.

nagyobb tanulmány közül nyolcnak György (vagy álnéven: Vásárhelyi) Lajos a szerzője.²⁴ A családi neveléssel kapcsolatos rovatindító írás is az övé, majd még két lapszámban elemezte tovább a családi nevelésnek a nemzeti műveltség, illetve a lelki egészségre gyakorolt hatását.²⁵ Ezek az írások a korábban a kolozsvári Szociális Misszió Szervezete által az *Élet Iskolája* című program keretében meghirdetett, az „intelligens szülők” nevelésére irányuló előadássorozat keretében tartott beszédek szerkesztett változatai voltak.²⁶ „A ma iskolájának fontos szempontja, hogy a nevelésben a szülővel együtt körültekintően és összhangzatosan dolgozzék. Csakis kettőjük közös munkájának lehet meg a kívánatos sikere. [...] Napjaink ziláltsága s iskoláink hivatása ezt a kérdést igen nagy jelentőségűnek tünteti föl. Éppen ezért külön rovatot nyitunk részére s ebben anyagot és szempontokat adunk a szülőket érdeklő nevelési kérdések megtárgyalására” – indította írását és az új rovatot György Lajos, aki a következő évfolyam négy füzetében *Amit a szülőnek tudnia kell* címmel közölt írásokat.²⁷

György Lajos az 1940-es megszűnésig folyamatosan szerkesztette az Erdélyi Iskolát, ám az újraindításkor már nem találjuk a munkatársak sorában.

Az Erdélyi Iskola beköszöntő írásának második mondata már utal arra, hogy a folyóirat nem csak az iskolai oktatás-nevelés kérdéseit kívánja felvállalni, hanem az ezeréves intézményt „kiszélesedett hivatásának betöltésére” is edzeni akarja. A „kiszélesített iskola” programját Márton Áron hirdette meg az 1933-as gyergyószentmiklósi nagygyűlésen, majd – az ott elhangzott beszéd írott változatának közlésével – az Erdélyi Iskola első lapszámának hasábjaián is.²⁸ Márton Áron az iskolán kívüli népművelést visszakapcsolja az iskolához és annak „kiszélesített” programjába utalja. Az ő alapállása is a megértés; megérti a „gyökértelenül, a vallásos talajból kiszakadva, romboló eszmék határán a romlás lejtője felé sodródó” ifjúságot, hiszen jól tudja, hogy a harmincas évek elején fiatalkorukat élők éppen a háború véres éveiben léptek a világba, és önhibájukon kívül jutottak sorsukra. Nem ostorozni, hanem felemelni akarja ezt a generációt, megteremtve számára is a korábban elmulasztott tanulás lehetőségét. Feléjük – és minden erdélyi magyar ember felé – kéri kitárni az iskolák ajtóit. Nem egyesekben vagy kisebb csoportokban, hanem az egész erdélyi népben

²⁴ György Lajos talán azért írt álnéven is, hogy egy-egy Erdélyi Iskola-füzetben belül ne jelenjen meg több alkalommal a neve, így ne legyen szembeütő az ő szellemi iránymutatása.

²⁵ Vö.: Vásárhelyi Lajos: A család és a nevelés. *Erdélyi Iskola*, 1934–35/1–2. 36–39.; A család és a nemzeti kultúra. *Erdélyi Iskola*, 1934–35/5–6. 296–298.; A család és a lelki egészségügy. *Erdélyi Iskola*, 1934–35/7–8. 410–412.

²⁶ Ennek a rendezvénynek a keretében – mások mellett – Márton Áron is előadást tartott. Az ő három beszéde a házasság gondolata köré épült. (Vö.: *Élet Iskolája. Erdélyi Iskola*, 1933–34/7–8. 391.)

²⁷ Vö.: Vásárhelyi (György) Lajos: Amit minden szülőnek tudnia kell. *Erdélyi Iskola*, 1935–36/1–2. 23–26.; 1935–36/3–4. 174–177.; 1935–36/5–6. 319–321.; 1935–36/7–8. 465–467.

²⁸ Márton Áron: A kiszélesített iskola. *Erdélyi Iskola*, 1933–34/1–2. 5–8.

gondolkodik, és példaképként a dán prédikátort, Grundtwig Frederic-et állítja a nevelők elé, aki „vállon ragadta és felrázta az elalélt nemzetet”. A követésre érdemesnek tartott külföldi modellekhez hasonlóan Márton Áron az erdélyi magyar népművelést is csak vallásos alapon tudja elképzelni. Ezért a népművelő intézmények sorában első helyen említi az egyházat, s csak utána sorolja az elemi iskolát, illetve az értelmiségiek által felismert számtalan nevelési lehetőséget.

Miképpen az iskolát is „kiszélesíti”, kiszélesíti a nevelői rend feladatkörét is, így a „hivatalos” munkán kívül sokkal többet vár el tanítótól, tanártól, paptól egyaránt. „Tudom, hogy mindez munkatöbbletet, több fáradtságot, az eddigiek mellett újabb megterhelést jelent. Anyagi hasznon nincs belőle, sőt gyakran anyagi áldozatot is fog követelni. Azonban ha a süllyesztés felé veszedelmesen lökődő népünket meg akarjuk menteni és a saját kötelességünket nem akarjuk megint letagadni, vállalnunk kell” – biztatott. A munkatöbbletet tehát egyértelműen „kötelességnek” nevezi és ennek vállalásához – abban az elkeseredésre „jogosító” időben – épp a lelkesedést nevezi meg bátorító erőként: „Erőnk a lelkesedés. És ez mindenható! Ha a lerongyolódott magyar értelmiség, a tizenöt év nélkülözéseivel megkínzott tanár- és tanítótestülettel az élen felismeri hivatását, ez a csupa rongyos, de lázasszemű kis csapat a világ egyetemes borulatában is olyan keresztény életet fog itt felszítani, hogy nincs az alvilágnak az a vihara, amely be tudja kormozni, s egy népet olyan mélyre vert ezerágazású gyökérrzel fog megkötni, hogy apái földjéről sem történelmi földindulások, sem gonosz szándékú politikai szelek nem tudják eltépni.”²⁹

Márton Áron az általa meghirdetett népnevelési terv szolgálatába állította az Erdélyi Iskola második részét, abban füzetenként hat-hat előadásvázlatot és különféle tanácsokat hozva az iskolán kívüli nevelést felvállalóknak. „Lapunknak ez a második része az egyesületi vezetőket akarja lelkes és fáradtságos munkájukban támogatni” – fogalmazott az első Erdélyi Iskola-füzet *Népnevelés*-részének felfezető szövegében. Az első Erdélyi Iskola-füzet e népnevelési program végleges formáját hozta. Egy dupla lapszám hat, különböző területekről válogatott előadásanyagot közölt, melyeket egy, általában a népnevelési munkát segítő írás vezetett fel. A bevezető írások többsége az előadások tartásához, dalárdák, énekkarok vezetéséhez, általánosságban a népneveléshez, a néprajzi gyűjtéshez kapcsolódott, de kerültek ide a szövetkezetek alakításáról, a szülői társulatok működéséről, a gyermekek olvasmányairól és más témákról szóló anyagok is, sőt közöltek munkaterveket is.

²⁹ Uo.

Az Erdélyi Iskola első hét évfolyama Népművelés című nagy részének három rovata volt: az *Előadások*, az *Ünnepnapok* és a *Melléklet*. Az 1940-es megszűnésig kiadott 28 füzetben 153 előadásanyag jelent meg. Az első négy évfolyam során minden dupla számban ott volt a hat hosszabb anyag, majd az ötödik évfolyam harmadik füzetétől hat dupla számon át csak öt, a megjelenés utolsó évében pedig három alkalommal négy, egyszer pedig csak a tervezett fele – három előadásanyag volt olvasható. A rovat „gyengülése” minden bizonnyal Márton Áron egyházi teendőinek sűrűsödésével magyarázható. Ugyanilyen tendencia tapasztalható az *Ünnepnapok* és a *Melléklet*-rovatok esetében is.

1942 után már nem voltak rovatai a Népművelés-résznek.

A huszonnyolc füzetbe 24 magyarságtörténettel kapcsolatos előadásvázlat került, melyek nagyjából a kereszténység kezdeteitől a török megszállás idejéig terjedő évszázadokat fogták át. Az előadások rendszerint egy-egy kiemelkedő személyiség tevékenysége köré voltak felépítve, kimondva vagy kimondatlanul is példaképként állítva őt az előadások hallgatói elé. Magyar irodalomhoz kapcsolható anyagból az 1940-es megszűnés előtt 18-at, 1942 után pedig mindössze kettőt találunk. Mindkét időszakban elsősorban a legismertebb írók, költők (pl. Arany János, Petőfi Sándor, Fazekas Mihály, Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc) híres műveinek közlésére törekedtek.

Meglehetősen sok volt a népművelési részben az anatómiai–egészségvédelmi előadásvázlat is, amit elsősorban az erdélyi nép igen alacsony egészségi mutatói indokoltak. Megjegyzendő, hogy ilyen jellegű anyagok Márton Áron püspökké választása után már alig-alig lelhetők fel az Erdélyi Iskola első sorozatának füzeteiben.

Az erdélyi magyar kisebbség életéhez különösen nagy segítséget jelentettek a jogi kérdésekkel foglalkozó közlemények, ill. előadásvázlatok. A megszűnés előtti idő nyolc olyan alapos jogi leírást hozott, hogy azokat bármelyik, a jogtudományban járatlan népművelő is könnyen megtanulhatta és elmondhatta közönségének.

Mivel az új pedagógia a családi nevelésre irányította a figyelmet, az Erdélyi Iskola különösen nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy a szülőknek komoly irányítást adhasson a gyermeknevelés tekintetében. A Márton Áron püspök előtt tisztelgő lapszám³⁰ több írása is méltatólag szól az ő lapszerkesztői, nevelői munkájáról. A népművelési rész egyik felvezető szövege azt említi, hogy Márton Áron népművelési tervében „a legfontosabb részt a szülői értekezletek intézményére ruházta, mert az iskolák ajtajainak szélesre tárása csak ezek

³⁰ Az Erdélyi Iskola 1938–39/5–6. teljes dupla számával tisztelgett Márton Áron püspök előtt.

segítségével valósítható meg”.³¹ Majd azt is felfedi, hogy az ő közbenjárására foglalta körlevelébe Mailáth püspök a szülői értekezletek tartásának kötelezővé tételét.³² Ezekhez az Erdélyi Iskola hasábjain is közölt iránymutató írásokat, s a népneveléssel kapcsolatos részben kész előadásvázlatokat is. (Az ilyen jellegű írásoknál külön megjelölést használt.) A gyermeknevelés témaköréhez kapcsolódó írás a hatodik évfolyam utolsó füzetében jelent meg utoljára, s ez azt mutatja, hogy a Márton Áron után következő szerkesztők egyike sem tulajdonított jelentőséget ennek a kérdésnek. Az ő idején viszont 17 ilyen jellegű előadásanyagot hozott az Erdélyi Iskola, melyek közül 12 címe alá illesztették a „szülői értekezlet” megjelölést. A jelzett írások közül 14 kifejezetten a gyermek nevelésével, kettő a szülőkkel, egy pedig az iskola és a szülői ház kapcsolatával foglalkozott. Az előadásvázlatok közé hét darab, ház körüli, kertbéli teendőkkal, nyolc néprajzzal-faluval, hat földrajzzal, hat Erdéllyel kapcsolatos hosszabb előadási anyagot közölt. – A leggyakrabban előforduló témájú írásokon kívül a Népnevelés-részben olvasható volt még több általános ismeretterjesztő és egy-egy hivatással, közösségi szellemmel, hadkötelezettséggel kapcsolatos anyag is, és külön cikket szenteltek Hitler, Mussolini rendszerének, valamint a kommunista ideológia ismertetésének.

A folyóirat második egységében kapott helyet az ünnepnapokhoz kapcsolódó, hosszabb írásokat, előadásanyagokat, verseket közlő *Ünnepnapok*-rovat és a kottákat, majd különféle gyermekjátékokat és kézimunkákat hozó *Melléklet*-rovat. Előzőbe 53, utóbbiba pedig 119 anyagot szerkesztett Márton Áron (illetve szerkesztő-utódja). Az évi négyszeri megjelenés miatt az ünnepi írások elsősorban a karácsony-újév, húsvét, anyák napja, fák és madarak napja, Krisztus Király és halottak napja ünnepekhez kapcsolódtak. Mellékletként több értékes betlehemes játékot és népdalkottát közöltek. A harmadik évfolyam második füzetétől kezdődően a Melléklet-rovat alrovataként jelentkezett a *Játéksarok*, majd a negyedik évfolyam első füzetétől a *Kézimunka*, melyek az első sorozat minden füzetében gazdag anyagot hoztak. Az 1942-es újraindításkor ezeket a rovatokat sem élesztették már újra.

A György Lajos és Márton Áron által megtervezett és magas fokú igényességgel szerkesztett Erdélyi Iskola a pályakezdés előtt álló és a hivatásukat már – olykor nem kis áldozatok árán – gyakorló pedagógusok önképzést segítő, iránymutató, bátorító „kézikönyve” volt. Püspökké választása után Márton Áron megvált az Erdélyi Iskolától. Az 1940-es megszűnésig György Lajos új társszerkesztőkkel folytatta a munkát, ám az 1942-es

³¹ Szülői értekezlet. *Erdélyi Iskola*, 1938–39/5–6. 384.

³² Vö. Mailáth Gusztáv Károly püspök 1934. évi X. számú körlevele.

újraindulásnál már öt sem találjuk a szerkesztői székben. A folyóirat még két évig jelent meg, a korábitól messze lemaradó színvonalon.

Összefoglaló: *György Lajos és Márton Áron meghatározó szerepet töltött be a két világháború között Kolozsváron tanult magyar (főleg katolikus) egyetemi hallgatók nevelésében. György Lajos felismerte, hogy a román nyelven tanulni kényszerülő magyar ifjúság – magyar nemzeti műveltségét (is) pótolandó – kiegészítő képzésre szorul, és e hiány pótlására külön intézetet hívott életbe (a Kolozsvári Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szemináriumát), majd igényesen felszerelte és működtette a – lassan magyar szellemi műhellyé is vált – Lyceum könyvtárat. Mindeközben a római katolikus egyetemi hallgatók életét is felügyelte. Ilyen minőségében meghatározó szerepet játszott Márton Áron Kolozsvárra hívásában. Az ő találkozásuk és együtt munkálkodásuk „gyümölcse” a katolikus Majláth-Körön belül szervezett szociális és pedagógiai szeminárium, valamint az 1933-ban indított és messzemenő igényességgel szerkesztett Erdélyi Iskola című nevelésügyi és népnevelő folyóirat. Jelen tanulmány e két szellemi nagyság említett tevékenységeit igyekszik górcső alá venni.*